

16. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΘΗΡΑΣ

(Πίν. 119 - 124)

Συνεχιζομένης τῆς ἀνασκαφῆς ἐν Θήρᾳ ἐπὶ τῆς κλιτύος τῆς ΒΑ. Σελλάδας αἱ ἐργασίαι κατὰ τὴν ἐφετινὴν περίοδον διήρκεσαν ἀπὸ 1-12 Δεκεμβρίου. Πρόθυμον καὶ χρήσιμον βοήθειαν κατ' αὐτὰς παρέσχευεν ὁ νέος ἐπιμελητὴς τῆς Ἐφορείας τῶν ἀρχαιοτήτων τῶν Κυκλάδων κ. Κ. Τσάκος.

Κατὰ τὴν πρώτην στροφὴν τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, ἀριστερὰ τοῦ βράχου, ἔνθα πέρυσιν εἶχεν ἀνευρεθῇ ἡ σώζουσα τοὺς πόδας ἀρχαικοῦ κούρου βάσις (ΠΑΕ 1965, 183), ἀπεκαλύφθη ταφικὸν κρηπίδωμα ἐκ τεσσάρων λαξευτῶν λίθων συνολικοῦ μήκους 1.56 μ. περικλείουσα λάκκον πυρᾶς βάθους 0.70 μ. Ἐντὸς τοῦ στρώματος τῆς πυρᾶς εὐρέθησαν μία ἰωνικὴ κύλιξ, τεμάχια θηραϊκοῦ πίθου φέροντος ὑπογεωμετρικὴν διακόσμησιν (πρβ. ΠΑΕ 1961, 205), μία χαλκῇ περόνη καὶ ἀρκετοὶ χαλκοὶ δακτύλιοι. Δύο ἄλλαι πυραὶ ἔντὸς ἀπλῶν λάκκων ἄνευ ἐξωτερικῆς διαμορφώσεως ἀπεκαλύφθησαν ἀμέσως μετὰ τὴν στροφὴν τῆς ὁδοῦ. Ἡ μία ἔκειτο ἔντὸς ἀβαθοῦς, μόλις 0.20 μ. χαμηλότερον ἀπὸ τὸ λιθόστρωτον, λάκκου, τῆς ἄλλης ὁ λάκκος μήκους 1.85, πλάτους 0.70 καὶ βάθους 0.63 μ. ἦτο πλήρης θηραϊκῆς γῆς καὶ προφανῶς εἶχε χρησιμοποιηθῇ διὰ ταφῆν. Τὰς παρειὰς τοῦ λάκκου ἐσχημάτιζον τοιχάρια ἐκ μικρῶν ἀργῶν λίθων. Ἐκ τῶν πυρῶν τούτων προέρχεται ἀνὰ μία μελαμβαφὴς κύλιξ.

Κατὰ κύριον λόγον ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα διεξήχθη βορειότερον εἰς τὸν χώρον μετὰ τοῦ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον ἀποκαλυφθέντος λαξευτοῦ τάφου (ΠΑΕ 1961, 204) καὶ τῆς δευτέρας στροφῆς τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ. Εἰς τὴν ἀπὸτομον κατωφέρειαν τῆς κλιτύος, τῆς ὁποίας τὸ φυσικὸν πέτρωμα φθάνει κατὰ τόπους μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, αἱ πυραὶ εἶναι πυκναὶ εἰς δύο καὶ τρεῖς σειρὰς ἐσωτερικῶς τῆς ὁδοῦ (πίν. 119α.β). Εἰς τὰς 9 καθαρισθείσας πυρᾶς τῶν παρελθόντων ἑτῶν προσετέθησαν ἐφέτος ἄλλαι 10. Αἱ πλεῖσται ἐξ αὐτῶν ἔκειντο ἔντὸς κοιλωμάτων τοῦ φυσικοῦ πετρώματος, τὰ ὅποια εἶχον ἀδρομερῶς λαξευθῇ καί, ὅσῳκις ὑπῆρχεν ἀνάγκη, ἡ πρὸς τὴν κατωφέρειαν πλευρὰ ἐκλείετο διὰ χαμηλῶν τοιχαρίων. Πρὸ τῶν δύο ταφικῶν κατασκευῶν πρὸς τὰ ΒΔ. τοῦ λαξευτοῦ τάφου (ΠΑΕ 1961, 204), ὅπου ὑπῆρχεν ἐπίχωσις, οἱ λάκκοι, στενοὶ πάντοτε δι' ἑλλειψιν χώρου, ἦσαν βαθύτεροι, ἄνω τοῦ 1 μ., καὶ τὰ χῶματα πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ συνεκράτει

ἰσχυρὸς τοῖχος ἐκ μεγάλων ἀκανονίστων λίθων (πίν. 120α). Ἐκ τῶν πυρῶν τούτων αἱ μικρότεραι καὶ μᾶλλον ἀβαθεῖς φαίνεται ὅτι ἦσαν προωρισμέναι ὄχι διὰ ταφήν, ἀλλὰ διὰ τὴν καῦσιν τῶν νεκρικῶν προσφορῶν. Τὸν ἴδιον χαρακτήρα πιθανώτατα εἶχον καὶ τρεῖς ἄλλαι πυραὶ, αἵτινες ἐκαθαρίσθησαν πρὸς Ν. τοῦ λαξευτοῦ τάφου. Γενικῶς αἱ πυραὶ τῆς περιοχῆς ταύτης ἦσαν ἀπλούστεραι καὶ διακρίνονται ἀπὸ τὰς κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ, καθ' ὅσον δὲν παρουσιάζουν τὴν συνήθη διὰ κρηπιδώματος διαμόρφωσιν τῆς προσόψεως.

Ὅπισθεν τῶν ἀρχαϊκῶν τούτων πυρῶν τοῦ τομέως ἀπεκαλύφθησαν καὶ δύο ταφαὶ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 5ου αἰῶνος. Ἡ πρώτη, ἣτις ἦτο ἐνταφιασμοῦ, ἔκειτο ἐντὸς λοξῆς—διὰ τὴν ἐθκολίαν—λαξεύσεως τοῦ σχιστολιθικοῦ βράχου μήκους 1.69, πλάτους 0.60 καὶ βάθους 0.50 μ. Τὰ ὁστᾶ τοῦ νεκροῦ ἦσαν διαλελυμένα, ἀλλ' ἐδείκνυν ὅτι εἶχε ταφῇ ἔχων τὴν κεφαλὴν πρὸς Ν. Ἐντὸς τοῦ τάφου εὐρέθησαν δύο ἐγχωρίου κατασκευῆς πυξίδες καὶ δύο μικραὶ χαλκαὶ λαβαί. Ἐπάνω ἀπὸ τὰς πλάκας, αἱ ὁποῖαι ἐκάλυπτον τὸ ἄνοιγμα τοῦ τάφου, εὐρέθησαν ἐπίσης κατὰ χώραν εἰς μικρὸς ἐρυθρόμορφος γαμικὸς λέβης καὶ δύο ἀρυβαλλοειδεῖς λήκνυθοι. Ἡ ἄλλη ταφὴ ἦτο καύσεως, τῆς ὁποίας ἡ τέφρα εἶχε περισυλλεγῇ ἐντὸς κυπριακοῦ ἀμφορέως (πίν. 120β)—εἶναι ὁ δεύτερος, ὅστις ἀνευρέθη εἰς τὴν Σελλάδα—ἀποτεθέντος ἐντὸς μεγάλου λάκκου ἐν μέρει λαξευθέντος ἐντὸς τοῦ βραχώδους ἐδάφους καὶ ἐν μέρει κλειομένου διὰ τοίχων, ὁ ὁποῖος εἶχε πληρωθῇ διὰ κισήρεως. Δύο μεγάλοι λίθοι ἐν εἵδει τραπέζης ἀπετέλουν τὴν ὁρατὴν κάλυψιν τοῦ τάφου. Παρ' αὐτοὺς εἶχε πάλιν τοποθετηθῇ καὶ στερεωθῇ διὰ μικρῶν λίθων εἰς ὥραιος ἐρυθρόμορφος γαμικὸς λέβης φέρων παράστασιν σκηνῆς γυναικωνίου. Δυστυχῶς ἔνεκα τῆς μικρᾶς ἐπιχώσεως τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ ἀγγείου δὲν διεσώθη (πίν. 120γ καὶ 121α).

Ἐκ τῶν κατὰ μῆκος τοῦ δευτέρου τμήματος τῆς ὁδοῦ ταφικῶν κατασκευῶν ἐσκάφη μόνον μία πρὸς Ν. τοῦ λαξευτοῦ τάφου. Τὸ ἐξωτερικὸν κρηπίδωμα ἀπετελεῖτο ἀπὸ πέντε λαξευτοὺς λίθους ἐξ ἐρυθροῦ ἀνδρσίτου συνολικοῦ μήκους 1.90 μ. Ἐκ τοῦ δευτέρου δόμου σώζεται εἰς μόνον λίθος, ἐὰν δὲ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἐδάφους, πιθανῶς ὑπῆρχεν ἀρχικῶς πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων καὶ τρίτος δόμος. Ὅπισθεν τῆς κατασκευῆς ταύτης ἐκαθαρίσθη ἐπιμήκης λάκκος διαστάσεων 1.61 πρὸς 0.50 μ. ἔσκαμμένος ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ πετρώματος καὶ σκληρῶν χωμάτων (πίν. 121β). Ὁ πιθμὴν, ἔνθα εἶχε λάβει χώραν ἡ καῦσις τοῦ νεκροῦ, ἔκειτο εἰς βάθος 1.30 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν πλευράν. Ἐντὸς στρώματος πυρᾶς πάχους 0.20 μ. εὐρέθησαν ὀλίγα λείψανα ὁστῶν καὶ τεμάχια μιᾶς μελαμβροφοῦς κύλικος, μιᾶς κορινθιακῆς κοτύλης καὶ τινα ἄλλα μικρῶν ἀγγείων.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ νεκροταφείου τῆς Θήρας εὐρίσκονται γενικῶς εἰς τὴν ἐπίχωσιν καλῆς ποιότητος ὄστρακα ἀγγείων (βλ. ΠΑΕ 1961, 206), τὰ ὅποια πρέπει νὰ προέρχονται ἀπὸ προσφορὰς, αἵτινες εἶχον ἀποτεθῇ ἔξω τῶν τάφων, χωρὶς νὰ ὑποστοῦν κατῆσιν. Πλὴν τῶν δύο γαμικῶν λεβήτων, ὧν ἔγινε μνεῖα ἀνωτέρω, ἀπεκαλύφθη καὶ τρίτη τοιαύτη προσφορὰ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ὑπεράνω τοῦ προηγουμένου τάφου, ἀνίκουσα εἰς ἄλλην ταφικὴν κατασκευὴν, ἣτις δὲν ἠνοίχθη. Ἐντὸς ἐνὸς ἀκανονίστου τετραπλεύρου ἐκ μεγάλων λίθων διαστάσεων 0.50 πρὸς 0.30 μ. εἶχον τοποθετηθῇ εἰς μελανόμορφος κρατὴρ κορινθιακοῦ τύπου, ἐν θηραϊκὸν πινάκιον καὶ τρίτον μικρὸν ἀγγεῖον. Δυστυχῶς καὶ πάλιν τοῦ κρατῆρος, ὅστις ἦτο τοποθετημένος ἀνάστροφα, εἶχε παραιορῆ τὸ μεγαλύτερον τμήμα καὶ διεσώθη μόνον τὸ περιγεῖλωμα (πίν. 122α) καὶ μέρος τοῦ ὤμου φέροντος ζώονη μετὰ παραστάσεων σειρήνος, πτηνῶν καὶ ἄλλων ζώων.

Παραλλήλως συνεχίσθη καὶ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ λιθοστρώτου τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, ἡ ὁποία, μετὰ τὸ ἀποκαλυφθῆν κατὰ τὴν περυσινὴν ἀνασκαφὴν τμήμα, διαγράφει δευτέραν στροφὴν καὶ φαίνεται νὰ προχωρῇ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ σπηλαίου κάτω ἀπὸ τὸν ὑψηλὸν βράχον τοῦ Ἀγ. Στεφάνου. Τὸ μετὰ τὴν δευτέραν στροφὴν τμήμα ἀπεκαλύφθη εἰς μῆκος 20 μ. Τὸ ἐπίπεδον τοῦ λιθοστρώτου πλησιάζει βαθμυδὸν κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν του πλευρὰν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ὥστε αἱ συνήθεις κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ ταφικαὶ κατασκευαὶ δὲν ἀνεφάνησαν καὶ πιθανῶς ἔλειπον ἐξ ἀρχῆς.

Εἰς τὸν χώρον μετὰ τῶν δύο σκελῶν τῆς ὁδοῦ εἶχον εὐρεθῇ πέρυσι δύο ταφαὶ τοῦ 5ου αἰῶνος (ΠΑΕ 1965, 186). Ἐφέτος εἰς εὐθείαν γραμμὴν πρὸς αὐτὰς ἀπεκαλύφθησαν τέσσαρες ἀρχαῖαι πυραὶ καὶ δύο ἄλλαι κλασικῶν χρόνων ταφαί. Ἡ εὐθυγράμμισις πιθανῶς δὲν εἶναι τυχαία καὶ σχετίζεται πρὸς ὑπάρχοντα δρομίσκον διακλαδούμενον ἐκ τῆς κυρίας ὁδοῦ. Αἱ πυραὶ ὀριζόμεναι διὰ προχείρων τοιχαρίων μικρὸν βάθος εἶχον καί, μολονότι εὐρέθησαν λείψανα ὀστέων, φαίνεται ὅτι δὲν ἦσαν ταφικοῦ χαρακτῆρος. Ἀπέδωσαν ἱκανὸν ἀριθμὸν ἀγγείων καὶ μίαν κύλικα μικρῶν καλλιτεχνῶν (πίν. 122β). Αἱ δύο κλασσικαὶ ταφαὶ νοτιώτερον εὐρίσκοντο εἰς ὀρθογώνιον κατασκευὴν ἐκ μεγάλων λίθων μήκους 1.63 καὶ πλάτους 1.15 μ. Ἐντὸς τοῦ ὀρθογωνίου ἴσταντο δύο κυβόλιθοι φέροντες τὰς ἐπιγραφὰς ΘΕΑΝΟΣ καὶ ΙΠΠΩΝΑΣΣΑΣ (πίν. 123α). Ὑποκάτω, καλυπτόμενος διὰ πλακοειδῶν λίθων, ὑπῆρχε λάκκος ἐνταφιασμοῦ μήκους 1.64 καὶ πλάτους 0.44 μ. πλήρης πάλιν κισθήρεως. Τὰ κτερίσματα ἦσαν μία ἀρυνθλοειδὴς λήκυθος καὶ μία κοτύλη μελαμβαφῆς. Ἡ δευτέρα ταφὴ ἦτο καύσεως. Εἰς ἀπόστασιν 0.95 μ. πρὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοιχαρίου καὶ εἰς βάθος 0.65 μ. εὐρέθησαν τὰ τεμάχια μεγάλης ὕδριας περιεχούσης τὰ ὀστᾶ τῆς δευτέρας ταφῆς. Ἡ ὕδρία εἶχε στερεωθῇ ἐξωτερικῶς καὶ καλυφθῇ διὰ λίθων (πίν. 123β).

Τὰ ἄλλα κινητὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς ἦσαν τὰ γνωστὰ πλέον ἐκ τῶν προηγουμένων περιόδων: μελαμβαφεῖς κύλικες ἀττικά καὶ ἰωνικά (πίν. 122γ καὶ 124γ), ὀλιγώτεροι κορινθιακαὶ κοτύλαι, μελανόμορφοι σκύφοι, ὡς καὶ δύο χαλκᾶ ψέλλια. Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων τῆς ἐπιχώσεως συχνὰ ἦσαν τὰ τεμάχια ἀρχαϊκῶν θηραϊκῶν πινακίων (πίν. 124α). Εὐρέθησαν ἐπίσης ἐν ἰωνικὸν εἰδῶλιον Σιληνοῦ (πίν. 124β) καὶ ἀρκετὰ τεμάχια συνανήκοντα καὶ συμπληροῦντα τὸν πρὸ πενταετίας ἀνευρεθέντα μελανόμορφον κρατῆρα μετὰ παραστάσεων ἐφορμώντων πολεμιστῶν (ΠΑΕ 1961, 206).

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

α. Ἀποψις τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς
Σελλάδας Θήρας.

β. Ἀποψις τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς
Σελλάδας Θήρας.

α. Πυραί παρὰ τὴν ὁδόν.

β. Κυπριακὸς ἀμφορεὺς.

γ. Ταφὴ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος.

α. Ταφή του 5ου αιώνου.

β. Ἀρχαϊκή ταφική κατασκευή.

α. Χείλος μελανομόρφου κρατήρος.

β. Κύλιξ μικρῶν καλλιτεχνῶν.

γ. Ἴωνικαὶ κύλικες.

α. Τάφος του 4ου αιώνου.

β. Ταφή καύσεως του 4ου αιώνου.

α. Τεμάχιον θηραϊκού πινακίου.

β. Πήλινον ειδώλιον Σιληνού.

γ. Μελαμβαφής κύλιξ.